

ЧЛАНЦИ

Јово Бакић  
Филозофски факултет  
Београд

UDK: 32.019.5:654.19  
Прегледан научни рад  
Примљен: 27. 03. 1998.

ДА ЛИ ЈЕ ЗАПАДНА ЈАВНОСТ У СРБИМА ПРЕПОЗНАЛА  
НЕПРИЈАТЕЉА

Анализа садржаја "ТАНЈУГ PRESS првених билтена"  
(јануар 1991 - децембар 1993)<sup>1</sup>

У икексту се излаже преглед писања у штампи САД, В. Британије, Француске, Италије, Аустрије и Немачке у периоду од 1. јануара 1991. до 31. децембра 1993. Циљ анализе био је да установи да ли је српска етничка група постала непријатељ у јавности западних земаља. Анализа садржаја показује да су Срби у конзервативној штампи Аустрије и Немачке добили слику непријатеља од самог почетка југословенске кризе. Либерална и социјалдемократска штампа имала је више избалансиран став о рату у Југославији. Срби су од почетка рата у БиХ постали непријатељ иакође и у америчкој, британској и француској јавности. Немачка конзервативна штампа је користила историјске аргументе и парадигме "хладног рата" и "сукоба цивилизација"; док су амерички, француски и британски медији користили парадигму "агресор-жртва" и залагали се за одбрану "мултикултурне Босне од српског етничког чишћења".

Кључне речи: непријатељ, јавност, хладни рат, сукоб цивилизација, агресор-жртва, комунизам, штампа, медији, конзервативни, либерални, социјал-демократски.

Увод

Предмет овог истраживања представља писање стране штампе о догађајима везаним за трагични сукоб који се одвијао последњих година на просторима "словенског југа". Циљ истраживања састоји се у утврђивању да ли су постојала непријатељска осећања и мњења о српској етничкој групи у западној јавности, те колико су се у њиховом испољавању разликовала јавна мњења појединих држава и идеолошко-политичких усмерења. Непријатељски став може се исказати у залагању да се Србији уведу санкције, да се војно интервенише против ње, или у упућивању увредљивих израза на рачун српске етничке групе у целини.

У анализи садржаја посматрао сам штампу следећих држава: Аустрије, Немачке, САД, Велике Британије, Француске, Италије.<sup>2</sup> У истраживању

<sup>1</sup> Овај чланак је настао прерадом дела мојег дипломског рада одбрањеног 1. 10. 1996. године, пред члановима комисије: проф. др Тодором Куљићем, др Александром Молнаром и мр. Владимиром Вулегићем.

сам користио само један извор грађе, "ТАНЈУГ PRESS црвени билтен", пошто се због санкција уведених Србији и Црној Гори није могло доћи до страних новина. Наравно, ово је битно ограничење рада, јер је отежано процењивање репрезентативности узорка.<sup>2</sup>

Период од 03.01.1991. године до 31.12.1993. године био је у жижи мог интересовања у овом истраживању. У узорак је ушло 10268 текстова. Наравно, овако велики број текстова не јамчи и репрезентативност узорка, посебно ако се има на уму да то да ли ће се неки текст наћи или не у билтену зависи како од ревности дописника Танјуга, тако од уредничке концепције билтена.

Према идеолошкој усмерености разликовао сам: конзервативне, либералне, социјалдемократске, комунистичке и алтернативне новине. У истраживање сам кренуо са хипотезом да је штампа Аустрије и Немачке имала најнегативнији став према Србима услед историјског наслеђа (распад Аустро-Угарске монархије и сукобљавања у оба светска рата), те због нестрпљења Немачке да потврди "престиж моћи" (Вебер, 1976 : 16) који је стекла по уједињењу, а који се огледао у намери да створи систем клијентских држава на истоку и југу Европе, у чему је наишла на снажан отпор вођа српске етничке групе (Јазић, 1994: 155-165). Осим тога, важно је поменути да је утицај католичке културе, и на њој заснованих осећања, на конзервативне новине у Аустрији и Немачкој сигурно јак, што је морало изазивати симпатије за католичке етничке групе унутар СФРЈ. Наравно, ово се односи и на штампу Ватикана и конзервативну јавност Италије. Што се америчке и британске штампе тиче, очекивао сам јак антикомунистички набој у њима што је морало утицати на квалитет њиховог опажања свега што се дешавало у јужнословенској кланици. Србија, као и српска етничка група, која је имала вођу са непорецивим комунистичким педи реом којег се никада није одрекао, није могла добити медијски рат у јавности оних држава у којима је комунистима забрањен приступ. Очекивао сам да анимозитет према Србима у англосаксонској јавности ојача нарочито са почетком рата у Босни и Херцеговини, како због америчких интереса на Блиском Истоку, тако због стравичних слика које је публика имала прилике да гледа посредством малих екрана. Претпостављао сам да је у јавности Француске било најмање непријатељских осећања према Србима услед историјских блискости, али да је, са почетком рата у БиХ, као и са његовим расламсавањем, анимозитет према Србима порастао.

Што се идеолошке усмерености тиче, претпостављао сам да је конзервативна штампа Србе најнегативније процењивала, да су либерална и соци-

---

<sup>2</sup> Ватиканску штампу сам третирао као италијанску штампу конзервативног усмерења.

<sup>3</sup> О одликама билтена види мој рад у часопису *Социологија*, бр. 2/1997.

јалдемократска штампа биле нешто блаже, а да су новине комунистичког усмерења имале позитиван став према Србима, зато што су позитивно цениле њихову власт.

*Предрајтно време (јануар-јун 1991. године)*

У првом периоду док рат још није почео (јануар 1991-јун 1991) најнегативније је о Србима писала свенемачка конзервативна штампа (ТАБЕЛА 1), састављена од аустријских и немачких конзервативних листова, а предвођена суиздавачем *Frankfurter Allgemeine Zeitung* Рајсмилером (Johann Georg Reissmueller), те Штремом (Karl Gustaf Stroehm) из бонског *Welta*, као и Раушером (Hans Rauscher) из бечког *Kurier-a*.

Табела 1

ЈАНУАР 1991-ЈУН 1991 :

ДРЖАВЕ	ВОЂИ СРПСКОГ НАРОДА	СРПСКИ НАРОД	ТОТАЛ
АУСТРИЈА	40 (1,9%)	303 (14,7%)	343 (16,6%)
НЕМАЧКА	59 (2,9%)	600 (29,1%)	659 (32,0%)
САД	90 (4,5%)	391 (18,9%)	481 (23,4%)
В. БРИТАНИЈА	66 (3,2%)	212 (10,3%)	278 (13,5%)
ФРАНЦУСКА	43 (2,1%)	128 (6,2%)	171 (8,3%)
ИТАЛИЈА	21 (1,0%)	110 (5,3%)	131 (6,3%)
ТОТАЛ	319(15,6%)	1744(84,5%)	2063 (100%)

Штампа САД је имала нешто умеренији антисрпски став, а српска власт је уживала негативнији третман од народа, што у свенемачкој штампи није био случај. Посебно је негативно српска власт оцењивана у марту, а разлог овоме ваља тражити у изјави председника Србије да неће поштовати вољу савезних органа уколико је у супротности са вољом његовом. Но, треба имати у виду да се стил писања америчке штампе о спољнополитичким проблемима огледа управо у сатанизовању политичких вођа малих народа, чиме се оправдавају доцније насилне акције против њихових држава. То се понављало са Кастром, Норијегом, Гадафијем, Садамом Хусеином, итд (Чомски, 1995 : 55-56).

28. марта 1991. г. новинар *Christian Science Monitor*, Стикен (Girard Steichen), понавља оно што је тих дана стално писао : "(...) најтежу конституционалну кризу после 2. светског рата (...) изазвао тврдокорни српски комунистички лидер Слободан Милошевић (...) (у ЈНА су) претежно Срби и комунисти (...) (Словенија и Хрватска су) напредне некомунистичке републике (...) ("Политика" је) прокомунистички београдски лист (...) (генерали су) лојални комунистичкој идеологији (...)"

Овде присустан снажан антикомунизам у функцији је правдања анти-српског става. Власт у Београду, због комунистичког педигреа, никако није могла добити медијски рат.

Осмога априла конзервативни *Christian Science Monitor* објављује чланак који је заснован на комбинацији хладноратовске с парадигмом сукоба цивилизација:<sup>4</sup> "(...) римокатоличке републике желе лабаву југословенску федерацију, док доминантна (православна) република Србија жели чврсту марксистичку централизацију (...) Слободан Милошевић представља горицу од 400 кила (...) манипулише српским националним осећањима (...)"

За америчку штампу, као и британску, може се рећи да ја антикомунизам производи антисрпска осећања, док за штампу свенемачког блока важи тврдња да би антисрпски став постојао и без "комунизма" приписаног председнику Србије. Илустроваћемо претходну тврдњу следећим примером:

Алфонс Далма (ради се о псеудониму бившег функционера Независне Државе Хрватске, који је коментатор догађаја на Балкану за аустријску државну телевизију), писао је у *Standard*-у, од четвртог априла, да "Срби, један нови народ, овог пута с Балкана, полаже право које је Европљанима добро познато:

"'Један народ, једно царство, један фирер.' (...) Велика Србија, којој се сада тежи, обухватала би 8 милиона Срба, 10 милиона становника који нису Срби (...) привидна федерација се распада, јер Срби, мада највећи народ ове државе, нису у стању да одрже владину једнопартијског система у јеку слома светског комунизма, а осим тога, гурнули су земљу у економску кризу, која нема премца у свету (...)."

Заиста је цинично када човек који је био присталица нацистичког покрета пројектује ову наклоност на припаднике етничке групе која је управо платила велику цену у борби против ове идеологије.

Италијанска штампа, по јачини вредносно негативних порука које је упућивала на рачун српског народа, а вредносно позитивних текстова на рачун хрватског, била је иза штампе свенемачког блока, као и америчке штампе. Но, отворено непријатељски текстови нису били чести. Један од родоначелника непријатељског мишљења о Србима у западној јавности, заједно са Кристофером Цвијићем, и француским "новим филозофима", свакако је и француски историчар мађарског порекла, Франсоа Фејто. Они су, с философско-научним претензијама, објашњавали догађаје на Балкану. Потоњи је 22. марта интервјуисан у социјалдемократском листу *Unita*, гласилу италијанске Партије демократске левине (бивших комуниста). У интервјуу под насловом "Нови микро-империјализми", Фејто је појашњавао:

---

<sup>4</sup> О значењу и значају коришћења парадигми за тумачење догађаја на балканском подручју опширније сам писао у чланку који треба да буде објављен у другом броју часописа *Социологија*, за 1997. годину.

"Југославију од грађанског рата и распада може спасити само конфедерација, као што предлажу Хрвати и Словенци (...) чињеница да владе Сједињених Држава и Западне Европе - а на првом месту Италија, која је најзаинтересованија - врше притисак у том смислу (...) [С.Милошевић је] комуниста, националиста и Србин, он се ипак сврстава уз реакционарни православни епископат (...) [он је] мешавина Тита и Хомеинија (...) [Косово је] колонија Србије (...) [српски национализам] спада у микроимперијализам (...) [В. Драшковић се] у шовинизму такмичи са Милошевићевим национал-комунизмом (...)"

Запазимо да се председнику Србије замера то што је "комуниста, националиста и Србин". Било би занимљиво сазнати која је националност пожељна да би се обављала дужност председника Србије. Кривац за све што се дешава је откривен, његови противници се ослобађају сваке одговорности.

У британској штампи су непријатељски текстови према Србима били релативно ретки. Уочавамо, међутим, да је у марту 1991. године, исто као и у САД, дошло до појачавања негативног писања о српској страни, а позитивног о хрватској. Тада долази до објављивања 9 непријатељских текстова о председнику Србије, али се, што је значајно, у таквом контексту не помиње српски народ. Тек у наредним месецима доћи ће до појаве непријатељског писања о самом народу.

Француска штампа није у овом периоду имала ниједан непријатељски чланак према српском народу, док је о председнику Милошевићу било само два таква текста. Она се у овом периоду истицала непристрасношћу.

У другом периоду који обухвата рат у Словенији и Хрватској (јул 1991-март 1992) долази до велике свенемачке акције вођене намером да Југославија нестане са политичке карте Континента. Пошто су Срби давали отпор таквоме решењу, пробудиле су се старе, историјски настале нетрпељивости, а већ постојећи етнички стереотипи добили су простор за несметано испољавање.

Већ легимичан поглед на табелу 2 (вид. доле) о Србима као непријатељу Запада јасно показује да се аустријска и немачка штампа сасвим издвајају од штампе осталих држава по испољавању непријатељског става према Србима. Ј.Г.Рајсмилер је у тексту насловљеном "Заблудели народ", од осмог јула 1991. године, писао:

"ЈНА је водила варварски рат против Словеније. Њу воде претежно српски генерали. Она се ослања на републику Србију (...) Југославија као великосрпска држава (...) национал-демократска опозиција у Србији се смело супротставља комунисти Милошевићу, али не и крвавом угњетавању Албанаца и Муслимана, гушењу Хрвата и Словенаца, босанских Муслимана, Мађара у Војводини (...) Тада га често надмашују у шовинизму (...) Очигледно велика већина српског народа стоји иза империјализма својих цивилних и војних руководиоца (...) један народ у југоисточној Европи својим делима и претензијом на власт не злоставља само

друге народе, већ такође угрожава мир (...) Окружности српске полиције на Косовом Пољу, које трају деценијама, представљају срамоту за Европу (...)."

Непријатељство према свим Србима експлицитно је изнето.

Табела 2

ЈУЛ 1991-МАРТ 1992 :

ДРЖАВЕ	ВОЂИ СРПСКОГ НАРОДА	СРПСКИ НАРОД	ТОТАЛ
АУСТРИЈА	12 ( 3,7%)	53 ( 16,2%)	65 ( 19,9%)
НЕМАЧКА	23 ( 7,0%)	129 ( 39,5%)	152 ( 46,5%)
САД	8 ( 2,5 %)	24 ( 7,4%)	32 ( 9,9%)
В. БРИТАНИЈА	9 ( 2,8%)	11 ( 3,4%)	20 ( 6,1%)
ФРАНЦУСКА	5 ( 1,5%)	12 ( 3,7%)	17 ( 5,2%)
ИТАЛИЈА	5 ( 1,5%)	36 ( 11,0%)	41 ( 12,5%)
ТОТАЛ	62 (19,0%)	265 ( 81,0%)	327 ( 100%)

Рајсмилер је 24. јула написао текст под насловом "Српски терор на Банији": "Данас је опасно бити католички свештеник у овоме крају. Четници су их узели на зуб (...) Најчешће нападају два пута : ујутру трезни, а послеподне припити (...) Српски четници разумеју се у убијање, а ионекад још и сакаће своје жртве (...) Тако пролазе Хрвати на Банији. Да ли сви тамошњи Срби примењују насиље и да ли су окрутни? Не, неки проклињу терор против Хрвата." (курзив Ј. Б.)

Као што се из приложеног види, непрофесионално новинарство није само специјалитет јужнословенских новинара.

У тексту под насловом "Мора се окончати крвопролиће" од 27. августа, Рајсмилер је писао: "(...) Српски четници су их убили, расфорили им њела бајонетима (...) неким су ископали очи, а једноме су извадили срце (...) српска полиција њлачења, која у себи има елементе геноцида (...) Требало би спровести привредне санкције против Београда, а Хрватској и Словенији пружити привредну помоћ (...) било би неизбежно да цивилизовани свет пошаље у Југославију борбене снаге које би окончале агресију и покољ (...) треба сачувати хрватски народ и земљу." (курзив Ј. Б.)

*Kurier*, од 26. октобра, под насловом "Срби", доноси текст у којем се, између осталог, налази и ово:

"(...) понашање српске владе, српске армије, четничке солдатеске, али и многих опозиционара и интелектуалаца је до те мере националистички-агресивно и у супротности са свим данашњим представама о цивилизованом човеку да то

неминовно изазива екстремна реаговања. Многи сматрају да је намерно разарање читавих градова и једне читаве културе варварски, неевропски, оријентални чин. Понекад, 'слике о непријатељу' нису сасвим погрешне (...) 32% Аустријанаца сматрају да Срби 'својим понашањем изазивају непријатељски став'(...)"

Овде се отворено признаје да се према Србима гаји непријатељски став, што се поткрепљује подацима из спроведене анкете који нам говоре да су Срби, у том тренутку, од трећине Аустријанаца доживљавани као непријатељи.

Најугледнији недељник у Немачкој, хамбуршки *Spiegel*, донео је у броју педесет другом (билтен од деветог јануара 1992. године), текст под насловом "Србија себе изоловала", од О. Илауа (Olaf Ihlau):

"[Србин] испољава своју преку, непријатну нарав [цитиран Ђизмарк - прим. Ј. Б.] (...) Србија представља нарочито злоћудан случај иредентисте који ремети мир [по новинару, то су сматрале велесиле на Берлинском конгресу - прим. Ј. Б.] (...) те битанге би требало присилити да поклекну [цитиран Вилхелм Други, пред Први светски рат - прим. Ј. Б.] (...)."

После ових подсећања на историју немачко-српских односа, новинар је изнео сопствено становиште о актуелним проблемима:

"Југославија није разорена због завере страних сила, већ због српске мегаломаније, због претензија да се доведу кући сви 'неослобођени сународници' (...) Геноцид су спроводили српски генерали (...) бољшевички генерали и великосрпски шовинисти (...) српски агресор (...) (Шешел) најбезумнији међу београдским екстремистима (...) Србија, нови колонијални владар на Балкану, гурнула је саму себе у гето (...)."

Историјски примери негрпељивости између две нације наведени су да би се поткрепио антисрпски став, а не да би се преиспитао. Претпостављам да је и Хитлер рекао штогод о Србима, па је, барем доследности ради, требало у тексту и то навести. Прејака осећања, било позитивна или негативна, најчешће шкоде откривању истине.

Италија у овоме периоду долази на треће место по распрострањености заузетих антисрпских ставова у штампи, одмах иза држава свенемачког блока. Посланик социјалиста Италије, Енцо Бетица (Enzo Bettiza) је деветнаестог јула објавио текст под насловом "Обратите пажњу на Србију":

"[С.Милошевић је покретач] циничне и фанатичне ескалације која је све до јуче имала два алтернативна циља - или србизација, и дакле, распад југословенског конфедералног устројства (...) или стварање велике Србије. План за поновну централизацију Југославије под жезлом српске комунистичке партије и уз кационице Српске православне цркве пропао је приликом крсташког рата у Словенији (...) По среди је ширење велике Србије, која делимично већ постоји с додацима који представљају окупирано Косово, анектирана Војводина и Црна Гора која је традицио-

нално повезана с хегемонизмом Београда, и која делимично још увек не постоји пошто је Македонији стало до независности и пошто су Срби у Босни и Херцеговини и Хрватској за сада територијално одвојени од домовине. Велика Србија ће, дакле, моћи да се изгради тако што ће се ампутирати велики делови хрватске територије, тако што ће се изазвати експлозија у Босни и Херцеговини која је мозаик састављен од више нација и више вера (...) [на делу је] грађански рат који четнички терористи Војислава Шешеља и већ посрбљена армија генерала Аджића воде у Хрватској, заједно са локалним наоружаним српским мањинама (...)."

Суочени смо са парадигматичним текстом у којем је комбинована хладноратовска парадигма са парадигмом сукоба цивилизација. Срби су, по аутору, евидентни непријатељи каоличанства, мира, безбедности, демократије. Личности које су својом појавом изазивале згражање у јавности Запада, као што су С. Милошевић, В. Шешељ, Б. Ацић, набројани су да би илустровали ауторове тврдње. Моја је обавеза да поставим питање: зар није хрватска страна имала Ф.Туђмана, Д. Парагу, М. Шпегеља? Но, пропаганда, у корист једне стране, глува је за аргументе друге стране у сукобу.

Исти аутор је објавио у истом листу 29. јула текст под насловом "Србија - тихи саучесник":

"Довољно је гледати ТВ па да се схвати ко је агресор (...) Голим оком се види да су Срби донели рат пред врата Загреба, а не Хрвати пред врата Београда. Ипак, западне дипломатије, нарочито европске, и даље оспоравају оно што је очигледно - готово се никад не говори о Србији, безумној политици српске владе и председника Милошевића, о претњама које стално изричу начелници Генералштаба који су Срби (...) Зашто се тако мало говори о Србији? Да ли зато што су свеприсутне позитивне предрасуде о њој које иду од Буша до Горбачова, од Митерана до Окета, при чему једини изузетак представља Папа - Словен који је - иако употребљавајући обазриве изразе - устао у одбрану католичких Словена у Словенији и Хрватској? (...) У Београду нико не наређује 'стој', на улицама нема ниједног јединог пацифисте (...)"

Из овога текста сазнајемо да је Папа пружио, а и од других тражио, подршку "католичким Словенима" у етничком рату против православних Словена. При томе, износе се нетачни подаци да у Београду није било пацифиста, те да се на Западу не прича негативно о Србима.

Други лист који се истицао вођењем отворене антисрпске кампање био је демохришћански дневник *Popolo*. Нарочито се испољавањем анти-српских осећања и мњења представно јавности Италије Ф. Пиколи (Flaminio Piccoli), функционер Демохришћанске партије Италије. У тексту од 14. септембра 1991. под насловом "Експанзионистички рат", овај угледник је писао:

"(...) Слободан Милошевић и генерали служећи се варварством и зверствима који се вековима не памте у Европи, пред очима апатичне и наивне Европе, воде прави правцати експанзионистички рат (...) Милошевићева политика стварања



велике Србије (...) такозвани угрођени Срби уживају далеко веће привилегије и од самих Хрвата, привилегије које су им обезбедиле централне власти у Београду (...) јаросна ратна српска офанзива (...)"

Охрабрен увођењем санкција ЕЗ према Србији и Црној Гори, Пиколи је писао, овога пута у католичком листу *Avvenire* 20. септембра, под насловом "Европа ступа у акцију за заустављање идеолошког рата":

"[Код Срба присутан] шовинизам, који свим средствима брани и афирмише комунизам који је још увек стаљинистички (...) његову нецивилизованост [Српског национал-комунизма] - прим. Ј. Б.] потврђују разарања школа, болница, обданишта, старачких домова, значајних фабрика, рафинерија, електро-мрежа, водовода и других постројења, радио и ТВ станица, хотела и лука. Варварство је оставило трага на 400 културних споменика (...) Војска и 'четничке' терористичке групе сравниле су са земљом, запалиле, опустошиле и окупирали десетине и десетине хрватских градова, и на стотине хрватских села (...) 210 разорених или тешко оштећених католичких цркава (...) 130 несталих свештеника од којих су неки убијени, 22 демолирана манастира, 20 запаљених библиотека (...) све то потврђује антиверски карактер овог рата (...) стаљинистички атеистички комунизам (...) етнички фактор је само изговор како би се оправдала окупација (...)"

Писац је, очевидно, искусан борац против комунизма, па је своје искуство применио и поводом југословенског сукоба како би идеолошки оправдао антисрпску, а прохрватску усмереност.

Штампа САД је на четвртном месту, у овом периоду, по испољеном антисрпском ставу. *International Herald Tribune* од осмога августа, а из пера В. Пфафа (William Pfaff), аустро-угарског носталгичара, објавио је чланак "Ово је европска криза". У њему се тврди:

"Србија поново подиже политичко-моралну границу, чији ће резултат бити изолација Србије (...) Ово се дешава тачно на месту где је почео европски грађански рат 1914-1945., са истим протагонистом, Србијом, и истим проблемом, сукобом српског национализма са успостављеним али незадовољавајућим балканским поретком (...) У једном смислу, аналогија с Минхеном има основа. Наравно да су захтеви Србије према Хрватској у извесној мери оправдани. У извесној мери биле су оправдане тужбе судетских Немаца због начина на који је са њима поступала чешка већина у Чехословачкој у годинама пре 1938. То није оправдало немачку анексију судетске области (...) Стање Срба у Хрватској (или Словенији и Босни и Херцеговини) не оправдава распарчавање ових нација у име ширења Србије (...) Криза коју изазива Србија, зато што је од интерног значаја за Европу и Запад, много је озбиљнија него што је ситуација у Заливу то икада могла да буде."

Текст је занимљив преваходно стога што покушава да направи ревизију историје. Наиме, оба светска рата подводе се под један "европски грађански рат", са "истим протагонистом, Србијом" и истим проблемом који се своди на незадовољство Србије затеченим поретком. Из реченог а следи да

су Срби узрочници оба светска рата. Садашња криза се доживљава као наставак оне спочетка овога века.

Недвосмислено непријатељски став изнет је и у тексту "Србија против новог светског поретка", објављеног 14. августа, у *New York Times*-у :

"У Словенији, Хрватској, Босни и Херцеговини, Македонији, изборе (су) добили некомунисти (...) Срби су гласали за Милошевића (...) комунистички лидер Србије из ове лекције (Заливски рат, прим. Ј. Б.) није ништа научно (...) Милошевићеве идеје су се застрашујуће приближиле свом остварењу (...) Косово, Војводина, Босна и Херцеговина, где Милошевићеве емисари нису седели скрштених руку [чиниле би велику Србију, прим. Ј. Б.] (...) То би значило крај садашње Југославије (...) Мир у Европи био би суочен са двоструким изазовом : са једне стране због примера успешне агресије, а са друге због ревизије међународних граница (...) Вашингтон ће морати да преузме вођство (...) У Југославији се ради о нелегитимној употреби оружаних снага ради остварења политичких циљева. Последњи пут када се то десило, председник је рекао да таква агресија неће моћи да прође."

Хладноратовска парадигма овде је коришћена као основа чувеној синтагми "нови светски поредак". Овај означава, када се има у виду оно што је председник Буш (Bush) рекао, поредак мира и безбедности, слободе и владавине закона у свету. САД настунају, пошто су једина сила на глобалном нивоу, као јамац таквога поретка. Но, како је у историји често бивало, најсветлији идеали хуманости постају најобичнија идеолошка оруђа моћи. Од свега што је тадашњи председник САД изрекао истина је само то да САД воде главну реч у "новом светском поретку", јер располажу средствима за ту улогу. Све остало само је идеолошка гласања с функцијом правдања дисциплиновања малих држава.

У конзервативном *Washington Times*-у, 11. новембра, јавио се ауторским прилогом Пет Бјукенен (Buchanan), новинар, и вођа најконзервативније струје у Републиканској странци (био је кандидат за републиканску председничку номинацију). У *Washington Timesu*, текст је носио наслов "Јадна напуштена Хрватска", а у *Arizona Republic* "Запад окреће леђа док Срби кољу Хрвате":

"Хрватска је западна земља која се пљачка и разара, њене катедрале и цркве, споменике и музеје, руше комунистички варвари због жеље да буде слободна (...) Милошевићеве слуге су провидне: варају када кажу да подржавају национално самоопредељење. Ови исти разбојници ускраћују владавину већине за 99% албанског становништва Косова (...) Европљани затварају очи да не би видели призор силовања Хрватске (...) (Хрватска је) једна западна република која је припадала хабзбуршком царству и била вековима прва линија одбране хришћанске Европе (...) Међутим, нова Европа нема везе са вером, она је окренула леђа Папском позиву да притекне у помоћ својој прогоњеној браћи (...) Где су Немци? Јесу ли толико паралисани кривицом због злочина Адолфа Хитлера да не могу послати пар дивизија да протерају Милошевићеву армију назад у Београд? (...) време је да

Немачка преузме дужности које прате постојање највеће слободне земље у Европи. А Американци? (...) Зашто је ослобађање аутократског Кувајта Западу важније од ослобађања демократске Хрватске од стаљинизма? Је ли то све било само због нафте? (...) Деценијама су Американци критиковани што је "све за шта маре бизнис"; "Американци ће учинити све за свемоћни долар". Какви идеалисти испадамо поред ових циничних Европљана? (...) Ово је прво и изнад свега криза Европе. Међутим, ако нико други неће, Америка треба да преузме дипломатско вођство."

Овде је потпуно јасно да се са најконзервативнијих позиција критикује Европа. Хрвати заслужују помоћ самом членицом да су католици сукобљени са атеистичким комунистима у које су убројани сви Срби. Спољно-политички уредник овога листа Мартин Сиф (Martin Sieff) објавио је 2. 12. 1991. г. текст "Вагање воље Запада". У њему се, између осталог, каже:

"Рагуза је прва признала САД (...) данас га засипа гранатама и сравњује са земљом ЈНА (...) наша влада (је) гурнула Хрвате и њихове суседе Словенце у чељусту српске државе стварањем велике Југославије. За то су били одговорни незнање, ароганција, и непоправљиво глупа тврдоглавост Вудро Вилсона, нашег председника са можда најкатастрофалнијом спољном политиком (...) Хрвати, у најширем смислу речи, бију данас нашу битку (...) Ако се САД и ЕЗ не уметају да би зауставили напад ЈНА и Србије на Хрватску, биће направљен преседан далеко снажнији и далекосежнији од апатије и небриге западних демократија када је Хитлер прогутао Чехословачку 1938 (...)."

На овом месту скрећем пажњу читаоцу да ваља уочити како је у изношењу антисрпских ставова у посматраном периоду предњачио *Washington Times*, а да се у претходном истицао *Christian Science Monitor*. Напомињем, такође да је, како у септембру тако у новембру 1991., када се кампања појачавала, Бејкер (Baker) имао антисрпске пступе у КЕБС, односно УН, што сведочи о усклађености писања средстава масовног општења са вођењем спољне политике државе. Заједнички мненитељ поменутих листова јесте конзервативна идеолошка усмереност. Они су чешће користили комбинацију хладноратовске са парадигмом сукоба цивилизација, неголи што је то случај са либералним дневницима, *Washington Postom* и *New York Timesom*; исто тако, чешће су препознавали хрватску страну у сукобу демократском, него националистичком, док су либерални листови учавали националистичку усмереност хрватског председника; када се свему томе придодало српско противљење америчкој вољи, исход је морао садржати изражени антисрпски став америчке конзервативне штампе. Либерална штампа је српску власт жигосала као комунистичку; с времена на време, искрсла би хладноратовска парадигма, па и отворено непријатељски став према Србима, али се не би могло тврдити, за разлику од америчке конзервативне штампе, да су Срби дефинитивно проглашени непријатељем САД. На страницама либерално оријентисане штампе, у овоме периоду, долазило је до

полемика између заступника прохрватских мишљења и оних који су бранили позицију Срба.

Један од ретких изразито необјективних и према Србима непријатељских текстова у француској штампи објавио је 30. октобра 1991. године конзервативни католички дневник *La Croix*, под насловом "Признаги сувереност Хрватске":

"(...) озбиљни демографи, било да су Срби или Хрвати, признају да је број жртава био једнак (у Другом светском рату, прим. Ј. Б.) - око 300 000 српских и црногорских жртава и око 280 000 жртава међу хрватским католицима и Муслиманима. Ипак, постоји једна разлика која расветљава данашњу ситуацију - у Хрватској је подигнут меморијални центар у логору Јасеновац, познатом по злу, и покајање је било званично. У Србији је режим наложио да се логори сравне са земљом (Бањица, Сајмиште) и оспоравана је таква прошлост у корист славне легенде. Садашњи резултат не би изненадио Фројда - прошлост прогања оне који је негирају (...) У данашњој Србији становништво је талац групе безумника који и даље говоре о сукобу из прошлости (...) Попут лекара почетника који верује да се може уразумити дементна особа, Европа настоји да у исту ћелију ("Југославија") затвори и крвника и жртву (...) уништавање једне демократске земље која већ четири месеца узалуд тражи признање од међународне заједнице, уништавање једне културе, једног народа (...) Српска власт која је обневидела због свог великосрпског сна и воље за моћ, ни пред чим неће узмаћи. (...)"

Од енглеских листова, *Financial Times* је у овоме периоду био највише антисрпски усмерен. У тексту "БиХ не жели ни нове ратове ни нове поделе", од 14. јула, непознати аутор је писао:

"Чини се да су овдашњи Срби којима леђа чува савезна армија, а подржава их председник Србије Слободан Милошевић, решени да обележе границе једне велике Србије (...) Ова република [БиХ, прим. Ј. Б.] има традицију верске и културне толеранције међу сунитским муслиманима, католичким Хрватима, православним Србима. Њена историја, међутим, памти и деобе до којих је долазило ратом, манипулације Хабзбурговаца и Отоманског царства, а у новије време и анексију појединих њених делова од стране Хрватске и Србије 1939. (...) Босанску државу Словени (су) основали у шестом веку, а 1463. окупирала је отоманска војска (...) Босанци су стално дизали побуне како би заштитили свој идентитет и културу. 1878, на Берлинском конгресу, БиХ је дата Аустроугарској империји која ју је 1908. анектирала. То је представљало последњу кап у препуној чаши за Босанце, који су одлучили да судбину узму у своје руке (...) Током Другог светског рата, хиљаде Муслимана - као и Срба и Хрвата у овој републици - побила је усташка хрватска влада која је уживала нацистичку подршку, као и српски националисти, четници (...)."

У периоду април 1992-пецембар 1993. нагло је порастао број антисрпских текстова у западној штампи (табела 3, вид. доле). Свенемачкој штампи се, по учешћу непријатељских текстова, придружила америчка штампа. У штампи ове три државе садржано је две трећине свих непријатељских тек-

това о Србима. Хладноратовска парадигма све мање има значаја у тумачењу југословенског сукоба, мада не ишчезава. Парадигма сукоба цивилизација такође губи на значају, јер сукобљавају се православци са католичко-муслиманском коалицијом, али се ни она не губи пошто се наглашава да су босански Муслимани "највише Западу окренути" од свих муслимана на свеу, док су Срби окренути православљу и Русији. Но, најзначајнија је парадигма, посебно у либералним и социјалдемократским листовима, "агресор-жртва" или "јаки-слаби", пошто она изазива сажаљење јавности над горком судбином Муслимана, док у исто време, на Србе окреће гнев.

Табела 3

АПРИЛ 1992-ДЕЦЕМБАР 1993:

ДРЖАВЕ	ВОЋИ СРПСКОГ НАРОДА	СРПСКИ НАРОД	ТОТАЛ
АУСТРИЈА	20 ( 1,3%)	212 (13,3%)	232 ( 14,6%)
НЕМАЧКА	30 ( 1,9%)	438 (27,5%)	468 ( 29,4%)
САД	69 ( 4,3%)	358 (22,5%)	427 ( 26,8%)
В. БРИТАНИЈА	44 ( 2,8%)	192 (12,0%)	236 ( 14,8%)
ФРАНЦУСКА	36 ( 2,2%)	116 ( 7,3%)	152 ( 9,5%)
ИТАЛИЈА	13 ( 0,8%)	66 ( 4,1%)	79 ( 4,9%)
ТОТАЛ	212 ( 13,3%)	1382 (86,7%)	1594 ( 100%)

У уводнику *Washington Timesa* од 14. априла изнета је критика председника Буша што није признао Хрватску и Босну и Херцеговину раније, али је још већа пажња поклоњена проблему Космета :

"Баке у школи су тровали шином. Према неким информацијама, неке су присилно стерилисали (...) Један Американац албанског порекла рекао је да је његов рођак са Косова провео четири месеца у болници пошто је био претучен од полиције. Тај је заиста имао среће. Неке приче о страхотама су такве да се крв леди у жилама, као што је случај једног затвореника кога су присилили да прогута сопствено око. (Том Лантош, републиканац из Калифорније) је у јануару поднео резолуцију у којој се од председника тражи да призна републику Косово. Сада када је Буш почео да према бившој Југославији води разумнију политику, требало би да о томе поразмисли."

Не треба бити претерано проницљив да би се схватило како је у *Washington Timesu* јак утицај албанског лобија. Искоришћена је прилика, која је искрсла избијањем рата у БиХ, те признавањем југословенских република, да се заиска независност Космета. При томе, изнете су фантастичне приче о

тровањима деце, стерилисању затвореника, те затворенику примораном да поједе сопствено око!

Но, рат у Босни радикализовао је и либералне листове у САД. *New York Times* је, 17. маја, донео ауторски прилог једног од најугледнијих либералних коментатора Сједињених Држава, Ентонија Луиса (Anthony Lewis), познатог по противљењу вијетнамском и заливском рату. Наслов коментара, "Зашто не претња силом?", стављао је до знања шта се може очекивати у тексту :

"И то ми је неки нови светски поредак! (...) Могли смо да кажемо Милошевићу и још увек можемо: прекините одмах са агресијом или ће наши војни авиони завладати вашим ваздушним простором. Не само над Дубровником или Сарајевом, већ и Београдом (...) Шта се десило са човеком који је три дана након ирачке инвазије на Кувајт изјавио: 'Ово нећемо трпети?' (...) У Сарајеву нема нафте. Међутим, неуспех да се спречи српски 'аншлус' могао би да има велике последице."

Угледне личности америчке политике објављивале су чланке са недвосмислено непријатељским порукама према Србима. Једна од најближих сарадница бившег председника Регана, Џин Киркпатрик (Jeane Kirkpatrick), некадашња амбасадорка САД при ОУН, објавила је 18. маја, текст који је освануо на страницама оба најугледнија дневника Сједињених Држава: *Washington Postu* и *New York Timesu*. Наслов текста, "Кукавичко понашање Запада", указивао је на његов тон:

"Колико брзо дипломате и међународне правнике могу да заварају људи налик Милошевићу (и ајатолаху Хомеинију и аргентинским генералима и Садаму Хусеину). Цивилизованим лидерима цивилизованих влада је тешко да поверују да се човек који седи преко пута за преговарачким столом спрема да бомбардује дивиле, збрише породице и градове и прекрши споразуме. Тешко је замислити да је насмешени лидер који пружа уверавања о својим мирољубивим намерама политички психопата који ће одговорити само силом (...) Брисел и Вашингтон су бојажљиви. Зато не причајмо још увек о новом светском поретку. Он тек треба да се створи (...) У међувремену, Милошевићеве војници ће клати словенске Муслимане, од којих је већ преко хиљаду убијено у настојању Србије да се дочепа Босне и Херцеговине (...)."

Као коментар текста наводим речи Н.Чомског: "Штампа је тако, пред нашу инвазију на Панаму, децембра 1989. године, била већ сатанизовала Норијегу, претворивши га у најгоре чудовиште од времена Атиле Хунског (то је у основи била реприза Гадафијеве сатанизације). Тед Копел је проповедао како 'Норијегу припада оном посебном изданку међународних разбојника, људима као што су Гадафи, Иди Амин и Ајатолах Хомеини, које Американци тако воле да мрзе. Ден Радер га је ставио 'на врх листе светс-

ких криминалаца и кријумчара дроге.' А Нордјега је, у ствари, остао ситни криминалац, баш какав је био и онда кад му се име налазило на платној листи ЦИА" (Чомски, 1995: 55).

Конзервативни Вилиам Сефајер (William Safire), некад ангажован у Никсоновој администрацији, објавио је 22. маја текст "Мора се интервенисати", у *International Herald Tribune*-у :

"САД и међународна заједница морају одмах да донесу све могуће оштре санкције због којих ће Милошевићев режим морати да плати високу цену због настављања агресије, као што су замрзавање имовине, ембарго на нафту, и суспензија или искључење из међународних организација' [цитиране Клинтонове речи које је изрекао у току предизборне кампање, прим. Ј. Б.]. То је барем политика која нуди промену. Ентони Луис и Џин Киркпатрик, који утичу на формирање јавног мњења, а који се толико разликују, слажу се у једном: ако заједничка безбедност треба нешто да значи, председник САД мора да чини више у случају масовног крвопролића (...) Србе је почео да бије глас да су свирепи. Њих сада представља - а не тлачи - њихов сопствени диктатор Слободан Милошевић (...) Ово [мере против Србије, прим. Ј. Б.] не значи операцију "балканска олуја"; Срби би се за разлику од Ирачана вечно борили (...) То значи, као што Б. Клинтон предлаже, ембарго на нафту и замрзавање имовине Србије. Поред тога, (...) заузимање њеног ваздушног простора (...) Ово не би одмах зауставило српску агресију, али би казна била болна и понижавајућа (...)."

Овај текст је изузетно значајан због тога што указује да су се сасвим изгубиле разлике између конзервативних и либералних угледника који утичу на јавно мњење. Сем тога, босански рат је постао важна унутрашњо-политичка тема у САД, неизоставни део предизборне кампање. Са признањем БиХ, непријатељски нагласак са српског вође прелази на саме Србе. То потврђују и квантитативни подаци којима располажемо: у априлу је у штампи САД било 6 непријатељских текстова о председнику Србије према 2 непријатељска текста о српском народу; у мају, међутим, било је 14 непријатељских текстова према вођи српскоме, али 21 непријатељски текст односно се на српски народ; у сваком наредном месецу повећавао се број непријатељских текстова који су се односили на читаву етничку групу, у односу на текстове који су се непријатељством одликовали искључиво према председнику Србије.

После увођења санкција настављена је раније започета антисрпска кампања, а масакр у реду за хлеб била је једна од најзлоупотребљаванијих прича. Том Пост (Post), новинар недељника *Time*, у тексту објављеном 8. јуна, под насловом "Зашто се САД тек сад ангажују?", исписао је и ове речи:

"Већ засићен грозотама које су починиле снаге под српском контролом, а што преносе телевизије широм света, државни секретар Џејмс Бејкер био је ужас-

нут масакром у Сарајеву. (...) Бејкер је закључио да ширење југословенског сукоба представља испит за америчко руководство у постхладноратовском свету (...)."

У највиражнијем дневнику САД, *USA Today*, у тексту који је објављен 29. јуна под насловом "Спасити Сарајево", читамо:

"Српски лидер Слободан Милошевић водио кампању за етничку доминацију - као ехо акција Адолфа Хитлера пре пола века. Његови циљеви: Словенци, Хрвати и друге националне групације који су, са Србијом, чинили накадашњу југословенску нацију (...)"

Доиста, догађаји које средства масовног обавештавања тематизују као вести, обезбеђујући им јавни карактер, имају највећу вероватноћу да постану догађаји дана за публику; исто тако, средства масовног обавештавања поседују моћ уобличавања мишљења корисника о темама о којима ови немају никаквих знања (Такман, 1993 : 53).

После масакра у реду за хлеб, следећи медијски пробој који су Муслимани начинили збио се у августу 1992. године, када је почело да се прича о "српским логорима смрти". Агенција *Rudder Finn* сматрала је овај пробој својим највећим достигнућем. Како је дошло до њега? Новинар Рој Гатман (*Roy Gutman*), запослен у *Newsday*-у (листу осредњег тиража и угледа), написао је, другог августа, текст "Затвореници српских логора описују систематске покоље". У њему је стајало:

"Српски освајачи северне Босне основали су два концентрациона логора у којима је убијено или уморено глађу више од хиљаду цивила, док ће више хиљада њих остати ту док не умру - изјавила су двојица затвореника који су ослобођени (...) у Босни се врши систематски покољ великих размера (...) више од хиљаду муслиманских и хрватских цивила држе у гвозденим кавезима, без санитарних уређаја, адекватне хране, могућности кретања или комуницирања са спољним светом (...) 'Да та места нису логори смрти, нама би се пружила могућност да их обиђемо' - рекао је Пјер Андре Конод, шеф делегације Међународног комитета Црвеног крста у Загребу, која прати ситуацију у северној Босни (...)."

Доцније је поменути новинар, благодаречи овом тексту, добио Пулицерову награду. Прво што запажамо јесте класичан пропагандистички стил писања. Говори се о "српским освајачима северне Босне", као да у северној Босни нема аутохтоног српског живља који је, штавише, чинио релативну или апсолутну већину у многим општинама Босанске Крајине. Друго, два сведока, који су новинару послужили као извор приче, су управо били ослобођени. Први сведок, Мехо, стар 63 године, пуштен је, након једне недеље, из "логора смрти" зато што је премашио године за борбу. Други, Алија Лујновић, стар 53 године, пуштен је, након петнаест дана, зато што није доказано да је учествовао активно у борбама. (Петровић, Мишељић, Хадивуковић, Кресовић, 1994: 36-37) Питање које следи из свега наведеног гласи: какав је то "концентрациони логор" из којег се људи тако лако ослобађају?



Треће, постојање гвоздених кавеза нико после објављивања овог текста није потврдио. Челник Rudder Finn-а, Џејмс Харф (Harff), навео је да је захваљујући Гатмановим текстовима успео да придобије америчке Јевреје за анти-српски став:

"Предложили смо им [трима јеврејским организацијама у САД, прим. Ј. Б.] да штампају оглас у *New York Timesu* и организују протест испред зграде УН. То је изванредно упалило: сврставање јеврејске организације на страни Босанаца (босанских муслимана) био је изузетно успели шаховски потез. Одмах после тога успели смо да у јавном мњењу Србе поистоветимо са нацистима" (Мерлино, 1995: 128-129).

*UPI*, у тексту "Подвојеност САД око Југо-кризе", од петог августа, преноси Клинтонув позив актуелном председнику Бушу да употреби силу против Србије:

"Разгневлен сам открићем концентрационих логора у Босни и инсистирам да се одмах преузме акција којом би се зауставила ова кланица. Ако су нас ужаси Холокауста ичему научили, то је да је скупо ћутати и бити парализован када се суочавамо са геноцидом (...)."

*New York Times*, од четвртог августа, објавио је уводник "Милошевић није Хитлер, али..." , у којем је стајало:

" 'Велика Србија', 'етничко чишћење', транспортовање цивила у запечатеним аутомобилима и авионима. А сад и концентрациони логори (...) Српска злодела представљају једну паралелу са нацистичком Немачком. Другу представља европски одговор типа: мир по сваку цену (...) Европа српске командосе третира као да имају исту легитимност као и изабрана босанска влада (...) Милошевић је само један нижеразредни Хитлер. Конференција у Лондону не сме постати нижеразредни Минхен."

Своју отворену подршку Босни почеле су у већој мери, од августа месеца, давати утицајне личности. Тако је, шестог августа, Маргарет Тачер у *New York Times-у* написала текст "Одмах помозите Босни":

"Ово је српска политика "националног чишћења" - што је назив за протеривање несрпског становништва која комбинује суровости Хитлерове и Стаљинове политике према другим народима (...) [М.Тачер се залаже за] ваздушно бомбардовање мостова на Дрини који повезују Босну и Србију, војних конвоја, артиљеријских положаја око Сарајева и Горажда и војних складишта и других објеката корисних у рату. Треба такође јасно ставити до знања да, мада ово није рат против српског народа, можда ће бити нападнути чак и објекти на српској страни ако играју важну улогу у овом рату (...) Србија неће да слуша док не буде приморана на то. Једино изгледи на отпор и пораз довешће до успона демократичнијег и мирољубивијег руководства."

Антисрпски став америчких средстава масовних комуникација и угледника морао је довести до непријатељских ставова јавности. О томе сведоче резултати истраживања јавног мњења, објављени у недељнику *Newsweek*. У

результатима истраживања налазимо да би 64% Американаца подржало ваздушне и коинене акције против Срба под покровитељством УН ако се покаже да су истинитије оптужбе да су српске снаге у концентрационим логорима подвргле Босанце тортури.

Август и децембар 1992. г. спадају у месеце када је штампа свих земаља имала најнегативнији однос према српској страни. Разлози за то налазе се, првенствено у систематској антисрпској пропаганди, јер причин о "логорима смрти" додате су приче о силовањима Муслиманки, али и о стезању обруча око Сарајева, те о погоршавању хуманитарне ситуације (што је сваке зиме случај), па су немоћни, деца и старци, изазивали позорност западних средстава масовног општења. Приде, на децембарским изборима победно је С. Милошевић, "човек рата", у то време омражена личност у америчкој јавности, што је дало додатни импулс антисрпском писању штампе.

Роналд Реган (Reagan) је 17. децембра написао чланак "Зло кружи светом" који је објавио аустријски *Presse*:

"Србима се мора поставити ултиматум да престану са убијањем цивилног становништва и да уклоне своју смртоносну опсаду. Мора им се рећи да не угрожавају Косово (...) НАТО је 45 година представљао бедем против српског експанзионизма."

*Washington Post* је непосредно по србијанским изборима (23. децембра) писао:

"С практичне тачке гледишта није толико важно да ли је благодарећи српској хистерiji или српској подвали победио Слободан Милошевић, кандидат рата оптужен за ратне злочине, Панића, кандидата мира. У оба случаја Слободан Милошевић остаје на власти. Он је утолико опаснији што је у стању да освоји поново мандат, није важно на који начин, за свој програм уједињења свих Срба у велику Србију."

Одједашпут, демократија није важна. Битно је да није победио човек кога је Америка подржавала. Уочимо, такође, да је Милошевић назван ратним злочинцем.

У *Los Angeles Timesu* од 28. децембра 1992. сенатор Боб Дол (Dole) написао је отворено писмо С. Милошевићу. У овој новогодишњој (и изборној) честитки се вели :

"Драги господине Милошевићу, од како сам на челу делегације 1990. посетио Косово, где сам својим очима видео ваше брутално угњетавање 2 милиона Албанаца, ви на дивљачки начин остварујете свој сан о стварању "велике Србије". Ваше територијалне амбиције су донеле рат и патњу народу Словеније и Хрватске и геноцид Босни и Херцеговини. Користећи се "етничким чишћењем" као главним оруђем, ваше легије су више од милион људи истерале из њихових домова, починиле неизрецива зверства и хиљаде цивила послале у гроб (...) Можда вас не брине што је Србија међународни парија, што многи на ваш режим гледају као на реин-

карнацију фашистичког зла из Другог светског рата. (...) Господине Милошевићу, време вам истиче. САД и свет вам неће допустити да геноцид наставите (...) Адолф Хитлер је много година водио рат и спроводио геноцид (...) И Хитлер и Немачка су платили ужасну цену. И ви сте се, попут Хитлера, упустили у рат против цивилизације. И вас и Србију очекује судбина Хитлерове Немачке."

По очекивању, антисрпска кампања настављена је несмањеном жестином у 1993. години (када је Клинтон преузео кормило САД). Либерални колумниста *New York Timesa*, Ентони Лунс, написао је деветог а јануара чланак "Не ратификујте српску агресију!", у којем је изнео своје противљење предложеном плану Венса и Овена:

"[БиХ је] мала земља која је свирепо нападнута (...) Западна Европа и САД већ годину дана смирују Милошевића и његове убице одбијајући да повуку црту (...) Срби су остварили свој циљ убилачког 'етничког чишћења' (...) Зашто би Сајрус Венс наваљивао на жртве да пристану на такав споразум (...) Одговорност ће бити на Билу Клинтону и то ће бити његова прва брига на спољнополитичком плану кад ступи на дужност: да Србима јасно стави до знања да ће он, ако не прекину с опсадом Сарајева и другим војним нападима, затражити употребу силе. Смиривање агресија има ужасну цену."

Бил Клинтон је у току предизборне кампање заговарао оштре мере против Срба. Када је ступио на власт, у јануару 1993. године, требало је да докаже јавном мњењу да ово није била празна реторика, већ озбиљна намера. Тако, фебруара 1993, агенција *USIA* извештава да је државни секретар, Ворен Кристофер (Christopher), изложио "план САД о Босни". У њему је стајало:

"Српско 'етничко чишћење' се спроводи уз масовно убијање, систематично батинање и силовање Муслиманки и других жена, упорно гранатирање невиних у Сарајеву и другим местима, присилно расељавање читавих села, нехумано понашање са затвореницима у заробљеничким логорима и спречавање допреме хуманитарне помоћи до болесног и изгладнелог цивилног становништва. Зверства чине и друге стране. Наша савест се буну против идеје да се такве ствари пасивно прихватају. Поред ових хуманитарних проблема, ми имамо и непосредне стратегијске интересе. Настављање разарања нове чланице УН доводи у питање принцип према којем се међународно признате границе не могу мењати насилним путем (...) Непријатељства би могла да се пренесу на нове земље као што су Грчка, Албанија и Турска (...) Обавестили смо Србе да планирамо да подигнемо економску и политичку цену агресије (...) Спремни смо и даље да реагујемо против Срба у случају да изазову сукоб на Косову (...) САД нису светски жандарм (...) Па ипак, ми смо Сједињене Америчке Државе. Располажемо јединственом силом и утицајем (...) Биће на испиту наша и спремност наших савезника, да помогнемо развој наших институција колективне безбедности, као што је НАТО (...)"

У ово време С. Милошевић и Р. Караџић често се јављају као првооптужени за ратне злочине у Босни и Херцеговини. Тако, *Washington Post* у уводнику од 23. фебруара, пише:

"Биће тешко да се пред суд изведу два главна, окривљена лица - председник Србије Слободан Милошевић и вођа босанских Срба Радован Караџић (...) Можда ће то представљати проблем за Савет безбедности. Али, можда ће то бити још већи проблем за оне који су бирали г.Слободана Милошевића и г.Радована Караџића - они ће морати да одлуче да ли ће бити задовољни чињеницом да их представљају људи оптужени за највећа злочина и према којима се међународна заједница односи као према паријама (...)"

Након свега, сведоци смо да се један од некада првооптужених за ратне злочине више не помније у таквоме контексту. Да ли је то зато што никада није ни био ратни злочинац? Да ли је то зато што више није ратни злочинац? Како је могуће да неко буде ратни злочинац, па да онда више не буде? Одговор је прост: када председник Србије није хтео да слуша наредбе америчке владе и захтеве средстава масовних комуникација сматран је ратним злочинцем у америчкој јавности, али када је исказао наглашену "кооперативност" престао је да слови за таквог.

Поменути "гастреб" (кованица од јастреб и голуб), Е. Луис, је петог априла писао:

"Релативно мали број Американаца зна за такорећи нацистичке методе које користе Срби. Срамно је да новинари нису поставили ниједно питање о том проблему на конференцији за штампу коју је Клинтон одржао. Од уводника у дневној штампи ни трага ни гласа...Српски агресори нису храбри партизани из Другог светског рата. Они су кукавице које убијају жене и децу. Можда ће Срби у својој суровости И непоштовању закона прећи црту код које ће се Клинтонова осећања - његов стид због наше бојажљивости у Босни - преточити у акцију."

Овај текст се, како видимо, сасвим приближио у јачини антисрпског става чак и текстовима из немачке конзервативне штампе. Али, исти аутор је написао већ 12. априла нови чланак "Изазов Клинтону" (претходно наведени текст носио је наслов "Граница срамоте"), у којем је, на чисто идеолошки начин, стављао до знања зашто је потребна интервенција:

"Кредибилитет је подривен ако мали тирани пркосе Сједињеним Државама и то некажњено. А управо то раде српски лидери у Босни: спроводе своју политику геноцида пркосећи све више Сједињеним Државама, конкретно председнику Клинтону (...) Лидери Северне Кореје, Ирака, Либије и других непослушних земаља будно прате да би видели да ли ће се Србија извући упркос томе што пркоси америчким жељама и интересима (...) Ако падне Сребреница, жртве ће бити и Бил Клинтон и кредибилитет америчке моћи у свету (...)"

Дакле, не сме се дозволити да мале земље буду "непослушне", јер се тиме крњи престиж моћи глобалне силе.

У уводнику "Кључ за босански мир" читалаштво *Washington Posta* је седмога маја могло да прочита и следеће:

"Слободан Милошевић је у великој мери, због своје раније подршке босанским Србима, стекао глас ратног злочинца (...) Парламенту (босанских Срба, прим. Ј.Б.) - гомили неизабраних кукавица и пропалица који немају везе са стварношћу - недостаје легитимитет (...)"

Сазнали смо, коначно, зашто је председник Србије био ратни злочинац, те зашто то више није. Што се друге наведене реченице тиче, указујем на речник који је у њој употребљен. Да ли такав речник приличи једном од најугледнијих листова, не само у САД, већ у целом западном свету?

Спољнополитичке интересе САД, увијене у идеолошку обланду "демократских вредности" изнео је Марк Витекер (Whitaker) у *Newsweeku* од десетог маја, у тексту "Америка мора сносити и трошкове лидерства", где је писало:

"Зар Сједињене Државе немају већи национални интерес у томе да имају глобално лидерство, као и у подсећању остатка света да могу наступити као сила? (...) Наш углед као последње праве суперсиле захтева од нас да будемо спремни да употребимо силу, не само у сопственој одбрани, већ и у одбрани међународног права и демократских вредности (...) Милошевић, који тако беспощедно настоји да створи велику Србију, нема Хитлеров глобални апетит. Па ипак, почињено је више него довољно злочина да би се Америка ангажовала и средила ствари колико год је то могуће (...) [војска босанских Срба је] сачињена од олоша и опортуниста (...)."

*USIA* је десетог јуна пренела изјаве "једног високог функционера администрације":

"САД и њихови савезници су изабрали краткорочну политику у Босни која подразумева успостављање безбедних зона и економски притисак на Србију (...) (али, америчка влада) наставља да ствара дугорочну слику тога како можемо анулирати српску агресију и анулирати територијална освајања која су остварена том агресијом, па у том контексту сматрамо да се питање укидања ембарга на испоруке оружја уз претњу да ће бити предузети ваздушни напади и даље итекако налази на дневном реду."

Уопште, цео овај период био је испуњен жестоким антисрпством у америчким средствима масовног општења: писало се о "систематском геноциду Срба над Босанцима" (*Christian Science Monitor*); о "толерантној вишестничкој Босни" (*Christian Science Monitor*); Добрица Ћосић је "један од зачетника идеологије српске етничке чистоте" (*Wall Street Journal*); "Срби су врло успешно обавили посао и своје име учинили синонимом за нешто заиста ужасно" (*Wall Street Journal*); "мировњаци су постали слуге геноци-

да...морали (су) да моле српске убице да их пусте да прођу" (E. Luis, *New York Times*); "И баш као што су многи политичари и институције платили због тога што нису зауставили Хитлера, тако ће многи скупо платити то што су дозволили српском тиранину Слободану Милошевићу да уништи Босну" (E. Luis, *New York Times*). *Financial Times*, од 16. јула, доноси редакцијски коментар "Морају бити заустављени":

"Турска је била велика, стратегијски важна земља у јеку хладног рата. Нико није желео да је отуђи. Србија је мала земља, а хладни рат је завршен (...) Ако се Срби извуку са оним што чине, има много других народа, укључујући као најзлокобније Русе (...)"

Ако, на моменат, занемаримо суштинску разлику између турске окупације дела Кипра и српске борбе заостанак у држави у којој су заједно живели последњих седамдесет година, примећујемо да реакција Запада зависи од тога да ли је нека земља велика или мала, као и од тога да ли је стратегијски важна за остварење интереса Запада или није. То конкретно значи да Турска може да окупира области које жели, док Ирак не може; Турска може да бомбардује Курде на својој, као и на ирачкој територији, а Ирак не може уопште (и зашто би их било ко бомбардовао?!); Турска може да врши ове акције онолико дуго колико је планирала, а Ирак не може ни три дана; Турска може да окупира део Кипра позивајући се на вољу Турака који живе на том делу, а Србија не може да уважи жеље својих сународника да после распада Југославије остану да живе у оној политичкој заједници где живи већина њихове етничке групе. Дакле, рали се о међународној политици, а не о међународном праву.

Дејвид Овен (Owen), будући преговарач ЕЗ (а преговарачи треба да се одликују непристрасношћу), у тексту објављеном четвртога августа у *Timesu* захтевао је војну интервенцију против Срба:

"То је питање морала. Историја се заиста понавља у Европи. Овога пута то можемо гледати на нашим ТВ екранима. Анектирање територија, концентрациони логори, чак и жаргон је исти, али овога пута су фразе о расној чистоти замењене фразом о "етничком чишћењу". Поштеђени смо гасних комора, али приче о убијању и зверствима упозоравају на погром (...) Позив на интервенцију из ваздуха сада се не односи само на Босну. Он представља значајни елемент спречавања даљег војног јачања на Косову."

У листу *Giornale*, истога дана, под насловом "Београд жели чисту расу", интервју је дао секретар Папског савета за емигранте, Силвано Томази (Silvano Tomasi):

"Срби следе стратегију "етничког чишћења" пространих зона, избацујући из кућа на хиљаде "непожељних": Хрвата, Босанаца, Муслимана. Реч је о нацистичким методима, о трагању за чистом расом (...) Немачка и Аустрија би желеле оружану интервенцију. Велика Британија и Француска су против тога. Сједињене

Државе дижу руке (...) ЕЗ, чини се, није у стању да Србији наметне свој ауторитет (...) У ходницима сам чак чуо како се коментарише да у Босни нема нафте, као у Кувајту (...)"

Један од најжешћих антисрпских текстова објавио је конзервативни британски дневник *Times* деветог августа и то у облику редакцијског коментара "Ударити на Србију":

"Када су српске снаге навалиле у источну Хрватску, разарајући један град за другим, Запад је био запрепашћен, али није учинио ништа. Када је српска артиљерија бомбардовала Дубровник, јадрански драгуљ средњовековне Европе, Запад је рекао да је то скандал, али није учинио ништа. Док Срби претварају Сарајево у рушевине - гађајући минобацачима његове грађане док чекају у реду за хлеб, убијајући његову сирочад и нападајући чак његове погребне поворке - Запад и даље не чини, малтене, ништа. Сада захваљујући Ај-Ти-Ен постоји необорив доказ да је српско "национално чишћење" босанских Муслимана васкрсло технике мучења и искорењивања које је Европа мислила да је заувек сахранила у својој нацистичкој прошлости (...) За ове костуре од људи иза српске бодљикаве жице, буђење Запада је мучно споро. Куцнуо је час да се снага воље Србије провери војним ултиматумом (...) Уколико влада у Београду не упокори своје босанске сатрапе (...) савезници НАТО (по овлашћењу УН) примениће своју ваздушну моћ да Србију погоде тамо где је боли - уништавајући војне циљеве и канале снабдевања унутар саме Србије (...) Речи и слике које стижу из Босне измениле су запажања јавности о ономе шта се тамо збива. Патње су ушле у сваку собу, њихова мучност жацнула је савест јавности (...) Диже се глас за енергичну акцију данас. Без ње ове зиме неће бити неподношљиво гледати само наше ТВ екране. Нећемо моћи ни сами себе да погледамо у огледало."

*Daily Telegraph* је 16. августа писао следеће:

"Један од бројних проблема са којима се мировњаци УН суочавају у Босни јесте потреба да остану непристрасни (...) Западне силе немају такву потребу да буду непристрасне. Заборавимо, бар за сада, територијалну отимачину Хрвата и ауторитарни режим председника Туђмана на оном делу територије Хрватске који му је преостао. Заборавимо такође, бар за сада, да су Муслимани рушили српске куће. Кривце за овај рат лако је утврдити: време је да се засебне снаге побрину за њих."

Запад не мора да буде непристрасан? Искреност новинара разоружава. Злочини Хрвата и Муслимана према Србима могу се заборавити.

За крај издвајам наводе из само једног од бројних сличних текстова које су писали француски назови интелектуалци у оквиру такмичења у жестини вређања српске етничке групе. Ради се о тексту П. Брикнера, "Ако би Сарајево пало..." , објављеног 16. децембра 1992. у *Monde*-у:

"(...) Бићемо директно одговорни за тај злочин против европске цивилизације (...) Хармонична егзистенција између Јевреја, Муслимана, католика, православца, све би то пало под ударцима српског варварства. А ми бисмо били криви

за масакр над Муслиманима (...) Ако би Сарајево пало, биће то зелено светло за све екстремисте из Источне Европе (...) који би у Слободану Милошевићу нашли свог духовног оца, вођу, свој узор (...) Било би то фантастично охрабрење исламским фундаменталистима (а Срби су, у својој убилачкој малоумности, њихови објективни савезници) (...)"

### Закључак

Политичка воља нове регионалне силе, Немачке, била је јача од воље осталих држава чланица ЕЗ. Када човек чита новинске редове које су написали Јохан Георг Рајсмилер, Карл Густав Штрем, Ханс Раушер, да наведем само најистакнутије ауторе свенемачког и антисрпског опредељења, има утисак да се Први светски рат тек завршио. Посебно је парадигматично било писање Рајсмилера. Зато наводим мишљење Х. М. Енценсбергера о писању најутуцајнијег немачког листа, којем се нема шта ни долати ни одузети: "Сигурно: ко хоће да посматра политичку, моралну и духовну климу у Савезној Републици; ко хоће да до најситнијих детаља проучава илузије и прохтеве њене званичне политике, као и слику коју она о себи воли да ствара у свету; ко је склон да на то проучавање утроши много стрпљења, критичке обазривости и знатно оштроумље - за њега ће *Frankfurter Allgemeine* бити и, бојати се, остати неопходан лист" (Енценсбергер, 1980: 156).

Изражена опседнутост историјом, која има велике сличности са српским историјским опсесијама, била је велика препрека поменутиим ауторима да на јужнословенски сукоб гледају *sine ira et studio*. Цео српски народ се, захваљујући живим стереотипима о Србима као "оријенталним", "нецивилизованим терористима" који услед "империјалистичких тежњи за великом Србијом" убијају царе и "изазивају светске ратове", помалао као непријатељски према немачком народу. Да ствар буде још неповољнија по Србе, у јавности Србије водила се антинемачка кампања која се у повратној вези одражавала на писање немачких средстава масовног општења (у нас су Немци приказивани као "фашисти", "окрутни освајачи и гачитељи малих народа", итд.). Занимљиво је, међутим, да је у свенемачкој, конзервативној штампи доминирала прохрватска усмереност, а у либералној и социјалдемократској промуслиманска наклоност (потоња се мање или више уклапала у трендове писања осталих европских листова, док је првопоменути била уникум). Треба уочити, истине ради, да је социјалдемократска и либерална штампа, нарочито *Frankfurter Rundschau* и недељници *Profil* и *Zeit*, била знатио непристраснија од конзервативне. Ово се посебно односи на први период, док је у другом и трећем антисрпска кампања била заступљена у целокупној штампи Немачке и Аустрије, без обзира на идеолошко усмерење.

У штампи САД, са уласком Муслимана у рат, дошло је по очекивању, до наглог скока заинтересованости за балкански сукоб. Ово је било условљено отпором једне стране у сукобу, српске, решењима које је једина прео-



стала глобална сила наметала, као и муслиманским фактором, што се ласно да утврдити из приказане квалитативне анализе. Срби који су се супроставили америчким решењима, и тиме бар према тумачењу идеолога "новог светског поретка", поставили препреку водећој улози САД у свету, били су проглашени непријатељима западне цивилизације и демократских вредности; називани "кукавицама", "олошем" и сл.; приказивани на карикатурама као свиње и фашисти (нажалост, у билтену нисам могао анализирати овај аспект); истицани у насловима текстова са циљем изазивања непријатељског става јавног мњења према њима ("Помахнитала Србија"; "Спасти се смртоносног загрљаја Србије"; "Мора се интервенсати"; "Како покорити Србију"; "Србија: лажи и рат"; "Милошевић није Хитлер, али..."; "Србија против новог светског поретка"; "Босна - тест за нови светски поредак", итд.); подмегани су им злочини које нису починили, а њиховим противницима у грађанском рату опраштани су греси због којих би се Србима претило војном интервенцијом (подразумева се да је осуда стварних злочина које су Срби починили сасвим на месту). Очито, после нестанка једног великог непријатеља, СССР-а, политичкој елити САД неопходни су нови непријатељи, макар били и мали. Вођ америчке нације може увек побољшати свој рејтинг у јавности тако што ће напасти неког од неколико непријатеља који му за те сврхе и служе (Ирак, Северна Кореја, Куба, или било која друга мала држава која изазива америчку политичку вољу).

Либерална америчка штампа, за коју рекох да је имала релативно непристрасан став о српско-хрватском рату, са избијањем рата у БиХ, преузела је вођство у испољавању антисрпских ставова, не само у односу на конзервативне америчке новине, већ се приближила по интензитету антисрпског писања аустријској и немачкој конзервативној штампи. Упрошћено речено, са избијањем етничког сукоба у Босни, свенемачком конзерватизму придружио се у антисрпском опредељењу и англосаксонски либерализам (британски либерали су, вођени морализирањем које је често кривотворило босанску стварност, такође, заступали антисрпске ставове). Ова необична коалиција користила је различите аргументе (свенемачка штампа потезала је историјску кривицу Србије, а англосаксонска је жалила над несрећном судбином "мултинационалне и мултикултурне БиХ" коју уништавају "српски варвари" вођени "нацистичком" гежњом за "етнички чистом" територијом), полазила од различитих премиса, али изводила идентичан закључак: Србија се мора поразити. Или како се немачки министар иностраних послова, К. Кинкел, изразио: "Срби се морају бацити на колена!"

Британска и француска штампа, посебно потоња, имале су релативно непристрасан став у првом и другом периоду, што се нарочито односило на социјалдемократски усмерену штампу Француске (*Liberation* и *Monde*). Са избијањем босанског рата и оне се, међутим, окрећу пристрасном промуслиманском ставу. Разлози заузимања промуслиманских ставова у босанском сукобу налазе се у :

- наметању таквог става од стране САД (што се више односило на британску штампу у којој се јављају бројни уводници и редакцијски коментари који садржином подсећају на уводнике у америчким новинама, него на француску где је утицај САД традиционално слабији);

- муслиманском фактору о којем се морало водити рачуна (број муслимана у свету прелази једну милијарду, нафта се претежно налази у њиховом поседу; капитал Саудијске Арабије и Кувајта продро је у западне медијске корпорације; Турска је промовисана у регионалну силу на Блиском Истоку; у Француској живе бројни муслимански грађани, а интересе које она има у бившим колонијама насељеним претежно муслиманским живљем ваља, исто тако, имати у виду, јер требало је показати да је француско друштво лишено верских предрасуда);

- мукама Сарајлија које су природно морале изазивати саосећање свакога човека који није изгубио хумана осећања (на страну то што су ове муке злоупотребили псеудофилософи: Леви, Гликсман, Брикнер, Финкелкраут и остали пратиоци модних трендова);

- вештој пропаганди од стране муслиманске владе и агенције Rudder Finn;

- српским грешкама (мисли се на дипломатске, војне и пропагандне грешке српске власти, као и на политичке грешке народа) и гресима (различити ратни злочини, кршење права човека, уништавање градова и светих храмова).

Утицај Ватикана, јак у аустријским и немачким католичким и конзервативним круговима, дошао је до пуног изражаја у конзервативној јавности Италије. Антијугословенска активност напске Курије давала је тон писању конзервативних листова као што су: *Popolo*, *Avvenire*, *Osservatore Romano* (ватикански дневник), *Corriere della Sera*. Са отпочињањем словеначко-хрватске сецесије, у поменутих листовима се распламсала кампања која се одликовала антисрпским акцентима, а у корист католичких република.

## ЛИТЕРАТУРА

- Чомски, Н. (1995). *Шта ти у ствари хоће Америка*. Београд: Институт за политичке студије.
- Енценсбергер, Х. М. (1980). *Немачка, Немачка између осцилоџ*. Београд: БИГЗ.
- Лазић, М. (1994). Друштвени чиниоци распада Југославије. *Социолошки преглед*, 2, 155-166.
- Петровић, З. П., Мишељић Б., Хадивуковић В., Кресовић Т. (1994). *The Media Happened to be There*. Београд: БИНА, Центар за геополитичке студије.
- Такман, Г. (1993). "Вести и наративна конструкција социјалног", *Гледашница*, 1-6.
- Вебер, М. (1976). *Привреда и друштво*, i-ii, Просвета, Београд.

Jovo Bakić

Summary

### DID WESTERN PUBLIC OPINION RECOGNIZED THE ENEMY IN SERBS

The author analyzed newspapers writing of USA, UK, France, Italy, Austria and Germany about Yugoslav crisis between 1. january of 1991. and 31. december of 1993. The aim of this undertaking was to see did the serbian ethnic group become the enemy in public of western countries. The content analysis showed that conservative Austrian and German newspapers, for example, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Welt*, *Kurier*, had the picture of enemy on the very beginning of Yugoslav crises. The liberal and social-democratic newspapers of Austria and Germany had more balanced attitudes about war on Yugoslav ground. The Serbs became enemy of American public as well as the British and French, especially liberal and social-democratic, on the beginning of war in Bosnia and Herzegovina. The most part of texts in that the Serbs played role of enemy were published in conservative newspapers of Austria, Germany and in liberal newspapers of USA. The German conservative media used historical arguments and "cold war" paradigm or "clash civilisation" paradigm, like "Serbian killers of kings", or "communist's barbarians", or "Serbian orthodox communism", etc.. On the other hand, the liberal American media as well as British or French, used "aggressor-victim" paradigm, like "poor multinational and multicultural Bosnia under attacks of Serbian wish for etnic cleansing".

*Key words:* enemy, public opinion, "cold war" paradigm, "clash of civilisation" paradigm, "aggressor-victim" paradigm, conservative, liberal, social-democrat, communist, newspaper.